

Anmeldelser

GERT T. SVENDSEN og GUNNAR L. H. SVENDSEN: *Social Kapital. En introduktion*. Hans Reitzels Forlag. København 2006.

ISBN 87-412-5017-6. 216 sider. Kr. 248,00.

Den amerikanske sociolog Robert Putnam er en af de mest estimerede forskere i social kapital, dvs. tilliden mellem mennesker. For nylig kom det frem, at Harvard-professoren, der står bag kendte bøger som *Bowling Alone* (2000) og *Making Democracy Work* (1993), længe tilbageholdte resultaterne af en omfattende undersøgelse, han har lavet af beholdningen af social kapital i multikulturelle samfund. Resultaterne var nemlig politisk ukorrekte. De viste, at i multikulturelle byer som f.eks. Los Angeles har forskellige kulturelle grupper meget lav tillid til hinanden. Ja, selv blandt medlemmer inden for grupperne falder tilliden, hvis de lever i multikulturelle samfund. Og det er *bad news* i liberale samfund, der officielt hylder plusordene om kulturel sameksistens, åbenhed og fordomsfrihed over for fremmede kulturer.

Problemet er selvfølgelig, at vi ikke kan løse de konflikter i form af mistillid, polarisering og konfrontation (i sidste ende borgerkrig), der opstår som følge af multikulturalismen, hvis vi af politiske grunde ikke får den viden, som følger af forskningen. Konflikterne vil vokse sig så store, at vi faktisk ikke kan gøre ret meget ved dem.

Om det også skyldes politisk korrekthed, at forfatterne bag en ny introduktion til fænomenet social kapital – de to danske politologer Gert T. Svendsen og Gunnar L. H. Svendsen – også udelader den afgørende diskussion om multikulturalisme, vides ikke. Men det er en *blunder* af de helt store. Læsere må altså gå andre steder hen – f.eks. til *Nomos* 2:2 – hvis han eller hun vil vide mere.

Bogen er ellers vigtig. Eller rettere sagt: Det er et vigtigt emne, bogen tager under behandling, og et emne, der hidtil har været forsømt. Det er mærkeligt, eftersom en lang række aktuelle konflikter altså har rod i manglende social kapital.

Selv om mange taler meget om f.eks. »sammenhængskraft«, har man i forskningen og samfundsdebatten hidtil manglet et fuldt udviklet begreb om social kapital. Liberalister har troet, at hvis mennesker udsættes for de samme økonomiske incitamenter, vil de handle ens; de vil ud af en rationel egeninteresse

Anmeldelser

arbejde sammen med andre og være produktive. Socialister har troet, at man kan forene mennesker ved at skabe økonomisk udligning gennem politisk omfordeling af de materielle goder. Og i dag tror mange, at abstrakte menneskerettigheder vil gøre en ende på mistillid mellem mennesker og løse alverdens konflikter. Kort sagt: Med markedets eller statens hjælp vil forskellige mennesker forene sig i fred og fordragelighed.

Det har alt sammen vist sig at være forkert. For man har af uvidenhed eller ud fra ønsketænkning set bort fra kulturens betydning for dannelsen af social kapital. Selv i kredse, der forsker i social kapital, er denne mangel påfaldende – som i Svendsen og Svendsens bog.

De to forfattere er udmærket klar over denne mangel, men parallelt med deres modvilje mod at diskutere multikulturalisme har de også et meget økonomistisk syn på emnet. Det er skam relevant nok. For hvordan kan Danmark være blandt verdens ti rigeste lande, når vi har så høje skatter og så massive overførselsindkomster? Forklaringen på den danske velfærdsstats overlevelsesduelighed er selvfølgelig den store beholdning af social kapital. Når folk stoler på hinanden, og der er en lav risiko for snyd og *free-riding*, har borgerne let ved at samarbejde uden indblanding af en tredjepart (f.eks. offentlige myndigheder, advokater eller en mafia, der skal håndhæve de indgåede kontrakter). Derved mindskes monitorerings- og transaktionsomkostningerne i økonomien.

Men kulturen er helt afgørende for dannelsen af social kapital, ikke blot i en økonomisk, men også i en sociologisk forstand. Denne mangel på forståelse af kulturens rolle præger især liberalismens forestilling om det økonomisk rationelle og profitmaksimerende individ (denne liberale antropologi ledsages af den sociologiske ideologi, at der findes kun én type udveksling, markedsudvekslingen, og ét fordelingssystem, markedet). Men *cost/benefit*-analyser og nyttekalkuler er ude af stand til at forklare og fremkalde sådan noget som individers engagement i fælles anliggender og de kærligheds- og pligtbånd til familie, venner, nation og andre fællesskaber, der er karakteriseret ved høj social kapital.

Dét aner Svendsen og Svendsen, så fraværet af kulturelt perspektiv skyldes ikke mangel på indsigt eller evner, men måske, skal vi sige: ideologiske blokeringer. De

Anmeldelser

to forfattere er ellers pædagogisk på rette vej. De starter med at definere begrebet social kapital med henvisning til Francis Fukuyama, der i bogen *Trust* (s. 44) definerer social kapital på følgende vis:

Et sæt af uformelle værdier eller normer, der deles af medlemmerne af en gruppe, og som tillader dem at samarbejde med hinanden. Hvis medlemmerne af gruppen opnår en forventning om, at andre vil opføre sig pålideligt og ærligt, så vil disse medlemmer begynde at stole på hinanden. Tillid fungerer som et smøremiddel, der får enhver gruppe eller organisation til at arbejde mere effektivt.

I et tillidsfuldt samfund deler folk således moralske værdier. Det skaber en forventning om, at andre vil opføre sig regelmæssigt og ærligt. Derfor er social kapital netværksbaseret; det er en social relation, der primært består i samarbejde om fælles mål.

Social kapital er altså reciprocitet baseret på fælles normer og tillid. Det er en social lim på godt – og på ondt. For der findes også *negativ* social kapital. Dvs. en tillid blandt gruppens egne medlemmer, der modsvares af en mistillid, hvis ikke direkte fjendtlighed, over for det omgivende samfund. Det ser man f.eks. i rockergrupper og i fundamentalistiske religiøse grupper.

Så social kapital, dvs. den positive, betyder ikke blot tillid til ens egne, men også generel tillid til fremmede og til de statslige institutioner. Populært sagt medfører social kapital, at folk bliver både lykkelige og rige. Og det er danskerne som bekendt. De såkaldt *World Values Surveys* og *So-Cap*-projekter viser gang på gang, at Danmark på verdensplan ligger i toppen, hvad angår generel tillid. Her i landet er underforståede normer, der kommer til udtryk i vendinger som »et ord er et ord«, almindelige. Denne tillid går på tværs af sociale skel. Historisk skyldes denne tillid de stærke civile bevægelser i Danmark siden 1800. De mange folkelige bevægelser har medvirket til at skabe en »usynlig« samarbejdskapital med »synlige effekter«, som det hedder i bogen. Især andels- og idrætsbevægelserne i det nittende og tyvende århundrede – hvor folk fandt sammen i frivilligt organiseret arbejde omkring erhverv og opbygning af sportshaller – har her spillet en stor rolle.

Anmeldelser

Fremstillingen af denne tillid, der går på tværs af klasser, er klar nok. Men forfatterne skriver lidt besynderligt, at det danske samfund også er præget af tillid mellem forskellige etniske og religiøse grupper (s. 17). Mon? Viste Muhammedkrisen ikke en mistillid mellem danskerne og de muslimske grupper, der ikke er loyale over for nationen, men i stedet bekender sig til den tværnationale religiøse menighed? Og tilliden mellem etniske grupper? Måske består et af vor tids sidste tabuer deri, at national sammenhængskraft forudsætter etnisk forbundethed. Det har i al fald været betingelsen for freden og tolerancen i de etnisk og religiøst – *kulturelt* – homogene velfærdsstater i skandinavien.

Dermed jo ikke sagt, at det skal være sådan. Men det er værd at tænke på, at tillid hurtigt kan gå tabt. Derimod tager det adskillige hundreder år at bygge tillid op igen, og det sker ikke ved at forkynde politisk korrekte idealer. Opbygning af social kapital er »hårdt arbejde«, som det hedder i bogen. Forfatterne peger i den forbindelse på tre udfordringer: Integrationen af tilflyttere på overførselsindkomster i udkantsområder (Ravnsborg kommune behandles som *case*), integrationen af indvandrere og tilliden til EU-systemet.

Men forfatterne problematiserer overhovedet ikke EU som en overnational institution. Problemet med EU har for dem alene at gøre med institutionernes kvalitet, dvs. den demokratiske gennemsigtighed. Og hvad angår integrationen, må man som sagt spørge, hvorfor de ikke diskuterer problemerne med multikulturalismen. Deres syn på integration er generelt optimistisk. De mener, at integrationen er slået fejl på grund af manglende uddannelse, diskrimination samt incitamentsproblemer som følge af velfærdsydelse. Kultur er åbenbart noget, indvandrere, *in casu*: muslimerne, efterhånden vil lægge bag sig eller indskrænke til det private domæne. Men nyeste undersøgelser viser det modsatte. Kultur som identitetsskabende faktor skærpes med tiden, hvilket kendere af Samuel Huntingtons teser fra *Clash of Civilisations* også vil vide. Og hvis de nyeste undersøgelser fra England må tages som vidnesbyrd, så mener over 30 procent af muslimerne nu, at *sharia* skal indføres, og at frafaldne muslimer skal myrdes. Ligesom over 70 procent mener, at kvinder skal gå tildækket.

Anmeldelser

Hvordan skabes social kapital? Den første forklaring, forfatterne peger på, har at gøre med de statslige institutioners kvalitet. Velfærdsstaten skaber en stærk tillidskultur via uddannelse og omfordeling. Lighed = tillid, hedder ligningen tilsyneladende. Tilsvarende kan staten skabe de rigtige rammer for opbygning af tillid, f.eks. via de institutioner, der holder korrupsion og lovovertrædelser nede. Argumentet lyder også, at jo mere universelle og upartiske, de statsinstitutioner, der er ansvarlige for implementeringen af love og politikker, er, jo mere social kapital genereres.

Men denne model synes at have et kausalitetsproblem. Spørgsmålet er nemlig, om ikke en allerede eksisterende beholdning af social kapital *i kulturen* muliggør velfærdsstatens fortsatte overlevelse. Ikke omvendt. Således er det snarere velfærdsstaten, der mister legitimitet i og med, at samfundet bliver mere multikulturelt, og den sociale kapital svinder. Forfatterne omtaler dog ikke dette problem, i hvert fald ikke i tilstrækkelig omfang. Man kan bemærke, hvordan utilfredsheden blandt fremmede kulturer ikke har at gøre med, om de nu får penge nok, men om deres værdier anerkendes. F.eks. kravet om begrænsning af ytringsfrihed i forhold til religiøse dogmer. Det er altså snarere den kulturelt baserede sociale kapital, der tillader opbygning og vedligeholdelse af omfattende velfærdssystemer. Et tillidssamfund som det danske har traditionelt været at ligne med et økologisk ligevægtssystem, hvor flertallet bidrager aktivt til det fælles bedste, imens relativt få individer kører på frihjul. Også denne følsomme balance er multikulturalismen ved at gøre en ende på.

Ret skal være ret: Forfatterne redegør da også for forskere som bl.a. sociologen Eric Uslaner, der har argumenteret for, at kausaliteten løber fra kulturelt bestemte normer til graden af social kapital. Ifølge Uslaner indlæres generel tillid hos børn på et tidligt tidspunkt fra forældre; familien er en overordentlig vigtig normbærer. Overleveringen af social kapital har i det hele taget gamle rødder, og i familien kan det hyppigt spores tilbage til bedsteforældrene. En anden forklaring på den kulturelt frembragte sociale kapital, på tillid og normer for samarbejde, sporer rødderne til religionen. Den protestantiske etik fremmer hårdt arbejde, sparsommelighed og troværdighed med udsagn som »du skal tjene dit brød i dit

Anmeldelser

ansigts sved«. I protestantiske lande som de nordiske er der mere generel tillid end i de katolske, sydeuropæiske lande, for ikke at tale om de islamiske lande i Mellemøsten.

I et interessant kapitel analyseres to *cases* vedrørende social kapital i Polen og i Danmark. Denne analyse viser på en måde også hen til forholdet mellem statsinstitutioner og kultur, politik og civilsamfund. I begge lande var der stærke andelsbevægelser, der fra midten af 1800-tallet voksede op nedefra som frivillige, lokale og regionale landbrugerinitiativer vendt mod de storindustrielle ringe og truster. Frem til 1948 var der lige stor brobyggende social kapital, skriver forfatterne, hvilket inkluderer samarbejdsrelationer af inklusiv art uden tredje parts indgriben. De to lande havde altså været ens indtil 1948, hvor Polen fik et kommunistisk regime. For Polens vedkommende skete der herefter en afgørende »*policy feedback*-effekt« på andelsorganiseringen, nemlig indførelsen af en socialistisk økonomi, der på mangfoldige måder radikalt greb ind i samfundet. Det ledte til de berygtede tvangskollektiviseringer og økonomiske repressalier rettet mod især de private landbrugere.

I en autoritær stat fungerer de frivillige kooperativer ligesom kirken som midler til at mobilisere den politiske opposition. De udgjorde derfor også en trussel for det kommunistiske regime i Polen, der forsøgte at dæmme op for oppositionen ved at begrænse disse ikke-statslige aktører. Regimet interverenerede bevidst i samfundet og ødelagde dermed værdifuld social kapital i den frivillige sektor. Det blev som bekendt erstattet med udbredt mistillid, bureaukratisk vilkårlighed og dyb statsafhængighed. Man kan også tænke på, hvilken konsekvens det har for tilliden, når op mod hver fjerde borger er angiver for systemet, sådan som det var tilfældet i de kommunistiske lande. Filmen *De andres liv* om livet i DDR er i den henseende oplysende. Den dag i dag har det demokratiske Polen endnu ikke opbygget en særlig høj beholdning af social kapital. Hvis det overhovedet kan lade sig gøre, vil det tage endog meget lang tid.

For denne anmelder, der tilhører en generation, som har fået sine afgørende kulturkritiske erfaringer i 1989 og 2001, bliver facit følgende: Social kapital skabes under forhold, hvor den nationale samhørighed er stærk, og hvor staten er forankret

Anmeldelser

i nationen. I 1989 og i 2001 blev det derimod klart, at kommunismen og multikulturalismen eroderer social kapital. Forfatterne Svendsen og Svendsen har skrevet et forsvar for velfærdsstaten, og det er fair nok. Men de ser ikke tilstrækkelig klart truslerne mod og det kulturelle grundlag for social kapital.

Kasper Støvring

ROGER SCRUTON: *Nationernes nødvendighed*. Oversat af Lis Pihl og med forord af Adam Wagner. Udg. af Dansk Samling. København 2005.

ISBN 87-990941-1-8. 54 sider. Kr. 35,00

Kan erhverves for kr. 50,00 inkl. forsendelse ved henvendelse pr. e-post til dansksamling@sol.dk.

I marts 2005 bragte *Jyllands-Posten* et interview med en engelsk filosof, som har skrevet en række værker, som ikke på daværende tidspunkt havde fundet nåde for en dansk oversættelse. Filosofen er Roger Scruton, og for snart et par år siden blev da også omsider et arbejde fra hans hånd gjort tilgængeligt på dansk. Dansk Samling har ære af at have udgivet Scrutons essay, *Nationernes nødvendighed* og oversætter Lis Pihl ære i at have forestået en kyndig oversættelse.

Scrutons anliggende er, som titlen også fortæller det, nationalstaten og dennes fortsatte beståen i en tid, der på en række områder truer den. Og som den konservative Scruton er, siger han, at »Min sag går ikke ud på, at nationalstaten er det eneste svar på moderne styreformproblemer, men at den er den eneste, der har vist sig bæredygtig«. I en uperfekt verden med uperfekte mennesker har nationalstaten ikke nødvendigvis svar på alle problemer, men nationalstaten er den politiske orden, der bedre end nogen anden har kunnet forhindre den værste af alle konflikter, borgerkrigen. Og her er vi ved kernen af noget centralt ved nationalstaten og dens opståen. Kontrakteoretikere har hævdet, at det er muligt for en gruppe mennesker at indgå en social kontrakt, hvor efter de lader sig styre af f.eks. de folkevalgte, mens de til gengæld har muligheden for at skifte magthaverne ud ved det næste frie valg. Problemet er blot, som Scruton pointerer, at den sociale